

TÜRK KÜLTÜRÜNÜN ÖZELLİKLERİ

Türkler, tarihin ilk çağlarından bu yana varlığını devam ettiren kadim milletlerdendir. Binlerce yıllık tarihî süreçte Asya ve Avrupa'da çok geniş bölgelere yayılmış, yerleşmiş ve hareket hâlinde bulunmuşlardır. Bir kültürün doğduğu ve ortaya çıktığı yere **Kültür ocağı** denir. Türk kültürünün ocağı Orta Asya'dır. Bu bölge **Türkistan** olarak adlandırılmaktadır.

Türkistan'da arkeolojik kazılarda Türklerin atalarına dair pek çok iz rastlanmıştır. Aşkabat yakınlarında bulunan **Anav kültürü**, Aral Gölü çevresinde **Kelteminar kültürü**, Altay Dağları çevresinde **Afenosyeva kültürü**, Tanrı Dağları çevresindeki bozkırlarda **Andranova kültürü**, **Karasuk kültürü**, **Tagar kültürü** bunlara örnektir. İlk Türk devletleri **Saka (İskit)**, **Hun**, **Göktürk** ve **Uygur** Kağanlığıdır.

Türklerin ana yurdu Orta Asya'da Altay Dağları merkez olmak üzere doğuda Kingan Dağları, kuzeyde Sibirya Ormanları; güneyde Amu Derya Irmağı (Ceyhun), Hindikuş ve Altın dağları, batıda Ural Dağları ve Hazar Denizi arasında kalan bölgedir.

Türkler tarihin çeşitli dönemlerinde göçlerle Kafkasya'ya, Balkan Yarımadası'na, İran'a, Anadolu'ya ve Mezopotamya'ya kadar geniş coğrafyaya yayılmışlardır.

Türklerin bölge dışına kitlesel **göçler** yapmışlardır. Bu göçlerinin sebepleri arasında Türkistan'ın giderek kuraklaşması, doğal kaynakların yetersizliği, bölgede çoğalan nüfus, Türk boylarının birbiriyle çatışması, Çin ve Moğollarla yaşanan çatışmalar sayılabilir.

13. yüzyıla kadar gerçekleşen büyük **göç hareketleri sonucunda** Türklerin yaşadığı ve Türk kültürünün yayıldığı alan çok genişlemiş, Türkler birçok devlet kurarak bu alanlara hâkim olmuşlardır.

Türk Kültürünün Genel Özellikleri

Türkler, yaşam tarzlarını yaşadıkları bölgenin coğrafi koşullarına bağlı olarak oluşturmuştur. Türk kültüründe genellikle iç bölgelerde yaşandığı için **karasal iklim özellikleri** baskındır. Yaşadıkları bölgeler göç yolları ve tarihî ticaret yolları üzerinde olduğu için farklı kültürlerle etkileşime girmişlerdir. Yaşadıkları bölgenin doğal koşulların zorlukları ile siyasi mücadeleler sosyal bağların ve toplumsal dayanışmanın kuvvetli olmasını sağlamıştır.

Türk kültürü genel olarak iki döneme ayrılmaktadır:

1. İslamiyet'ten önce çoğunlukla **konargöçer Türk kültürü**,
2. İslamiyet'in kabulünden sonra yerleşik hayata geçişle ortaya çıkan **Türk-İslam kültürüdür**.

KONARGÖÇER TÜRK KÜLTÜRÜNÜN ÖZELLİKLERİ

Konargöçer Türk kültürü geniş otlakların bulunduğu Orta Asya bozkır alanlarında ortaya çıkmıştır. Orta Asya bozkır bölgesi; sıcaklık farklarının çok yüksek olduğu, kışın çok sert geçtiği, yaşamı zorlaştıran coğrafi koşullara sahiptir. Bölgede aşırı soğuklar veya uzun süren kuraklıklar nedeniyle sık sık kıtlık yaşandığı bilinmektedir.

Türklerin ilk atalarının MÖ 5000 yıllarından sonra **at, koyun, sığır gibi bazı hayvanları evcilleştirip** Orta Asya'nın bozkır alanlarına yayıldıkları bilinmektedir. **Demir madenini işlemişler**, silahlar yapmışlar; besledikleri hayvanların yünlerinden halı, kilim, kumaş dokumuşlardır. **Eyer ve üzengi** gibi koşum takımlarını icat ederek at üzerine binip hızlı hareket edebilme ve organize olabilme kabiliyetine erişmişlerdir.

Konargöçer Türk kültüründe hayvan sürülerini beslemek için kışların daha ılık geçtiği **kışlak** adı verilen alanlara, yazların ise daha serin geçtiği ve taze ot bulunan daha yüksek bölgelerdeki **yaylak** adı verilen alanlara göç ediliyordu. **At ve koyun** en fazla beslenen hayvanlardı. Barınmak için kolayca taşınan ve kurulan **çadırlar** kullanılıyordu.

İnanç sisteminin merkezinde **Gök Tanrı (Kök Tengri)** inancı vardı. **Güneş, ay, ateş, dağlar, ulu ağaçlar, şimşek, fırtına** gibi varlıklar ve olağanüstü doğa olaylar kutsal kabul ediliyordu. **Kurt, pars, kartal, dağ keçisi** gibi güçlü hayvanlar yol gösterici ve sembol olarak görülüyordu. Yılın bazı dönemlerinde dinî törenler, ölenler için ise **yuğ** adı verilen yas törenleri yapılıyordu. **Uçmağ** (cennet) ve **tamu** (cehennem) inancı vardı. Öldükten sonra yaşamın devam ettiğine inanılıyordu. Ölülerini **kurgan** (korugan) adını verdikleri büyük mezarlar inşa ederek atları ve özel eşyalarıyla birlikte gömüyorlardı. Kurganlara heykeller ve mağlup ettikleri düşmanları sayısınca **balbal** adı verilen taşlar dikiliyordu. Yüksek bölgelerde yol kenarlarında **obo** veya **ovo** adı verilen taş yığınlarından meydana getirilen tepeciklerde dinî ayinler yapılıyor, adaklar adanıyor, kurbanlar kesiliyordu.

Konargöçer Türk toplumunun yapısını; **oguş (aile)**, ailelerin birlikteliğiyle **urug**, urugların birlikteliğinden **boy (kabile)** ve boyların birleşmesiyle de **budun** (ulus, millet, kavim) oluşturuyordu. Oğuzlar, Kıpçaklar, Karluklar, Kırgızlar ve Uygurlar en büyük boy birlikleriydi. Her boyun **tamga** (damga) adı verilen bir işareti vardı. Ülkeye ve devlete **il** adı verilirken ili yöneten hükümdara **kağan, han, hakan, yabgu** gibi unvanlar verilirdi. Kağanın Gök Tanrı'dan **kut** aldığına inanılır ve bir kutsiyet atfedilirdi.

Türklerde yaygın olarak her yılın bir hayvan adıyla anıldığı, 12 yıllık döngülerden oluşan bir takvim kullanılıyordu. İlkbaharın başladığı **21 Mart yılbaşı** olarak kabul edilir ve bu güne **Nevruz** (Yeni Gün) adı verilirdi. Nevruz yani yeni yılın başlangıcı bayram olarak kabul edilip çeşitli eğlencelerle kutlanırdı.

Türkler denizcilikle geç tanıştıkları bu dönemde deniz kültürüne dair izlere rastlanmazdı.

Türklerde belirli **renkler** yönleri ifade ediyordu. Kara kuzeyi, ak batıyı, kırmızı güneyi, gök doğuyu temsil ediyordu. Türkler coğrafi unsurları adlandırırken de renkleri kullanmışlardır. Aksu, Karadağ, Kızıl Deniz, Akdeniz, Karagöl gibi isimlerdeki renkler aslında o yerin konumunu belirtmektedir. Örneğin Akdeniz batıdaki deniz anlamındadır.

TÜRK-İSLAM KÜLTÜRÜNÜN GENEL ÖZELLİKLERİ

Türklerin İslamiyetle ilk tanışmaları **Talas Savaşı** ile olmuştur. Abbasilerle Çinliler arasında olan bu savaşta Türkler Abbasiler tarafında yer almış ve savaşı kazanmışlardır. Savaş sonrasında İslamla tanışmışlar ve Müslüman olmaya başlamışlardır. İlk Müslüman Türk Devleti **Karahanlılar**, İlk Müslüman Türk boyu **Karluklar**, ilk Müslüman hükümdar **Abdülkerim Satuk Buğra Han**dır.

Türkistan'da İslamiyet'in yayılmasında Pîr-i Türkistan olarak bilinen Hacı (Hoca) **Ahmet Yesevi** başta olmak üzere Horasan erenlerinin büyük rolü olmuştur. Ahmet Yesevi'nin öğrencileri Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük rol oynamışlardır.

Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra yerleşik hayata geçtikleri yerlerde önce **cami** ve gelen yerleşimcilere yardım etmek için de **tekkeler** inşa etmişlerdir. Camiler, bünyesinde öğrencilerin eğitim gördüğü birimler ile yoksullara yardım yapılan imaretlerin de bulunduğu **külliye** adı verilen çok amaçlı yapılar hâline getirilmiştir.

Türk – İslam kültürü Osmanlılarla birlikte Balkan yarımadasına yayılmıştır. Şehirleri, **kapalı çarşıları**, **kervansarayları**, **camileri**, **hanları**, **hamamları**, **köprüleri**, **vakıf ve imaretleriyle** kendine has bir mimari tarzı olan büyük bir medeniyet ortaya çıkmıştır. Halı kilim ve kumaş dokumacılığı, bakır işlemeciliği, demircilik, saraçlık, deri işlemeciliği gibi birçok el sanatı gelişmiştir. Esnaf ve zanaatkarlar kendi teşkilatlarını kurmuşlar **ahilik geleneğini** devam ettirmişlerdir. Osmanlı Devletinde türkler yerleşik hayata geçmiş olsalar da 16. yüzyılın ortalarına kadar konargöçer Türk kültürü varlığını sürdürmüştür. Anadolu'da **"yörük"** olarak adlandırılan, konargöçer yaşayan ve hayvancılıkla uğraşan Türkler hâlâ varlığını sürdürmektedir. Yerleşik hayata geçenler hâlâ **yaylak-kışlak** geleneğini devam ettirmektedir. Günümüzde konargöçer döneme ait örf ve adetler de devam ettirilmiştir.

TÜRK DÜNYASINDA DİL VE İLETİŞİM

Konargöçer Türk kültüründe daha çok sözlü edebiyat gelişmiştir. Kahramanlık destanları, hikâyeler, masallar, fıkralar, maniler ve atasözleri dilden dile nesilden nesile aktarılmıştır. Türkçe ilk yazılı metinler, Türkistan'da bulunan 7 ve 8. yüzyıla ait çeşitli yazıtlardır. Konargöçer Türk kültürü döneminde Türkler genelde runik adı verilen **Türk alfabesini** kullanırken Uygurlar Soğud alfabesinden dönüştürdükleri **Uygur alfabesini** kullanmışlardır. Göktürk döneminde dikilmiş **Orhun Yazıtları** o dönemden kalma en önemli yazılı kaynaklardır

Türklerin İslam'ı kabul etmesiyle beraber yazılı edebiyat gelişmiş, büyük oranda Arap alfabesi kullanılmıştır. **Dede Korkut Hikâyeleri**, Kaşgarlı Mahmut'un **Divanü Lügati't-Türk**'ü, Yusuf Has Hacı'nın **Kutadgu Bilig**'i, Yükneklî Edip Ahmet'in **Atabetü'l Hakayik**'i Türklerin İslamiyet'i kabul ettiği ilk dönemlerin başlıca yazılı edebiyat eserleridir.

1928'de Türkiye'de Latin alfabesine geçilmiş, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan Sovyetler Birliği'ndeyken ve bağımsızlık sonrası ilk dönemlerinde Kiril alfabesi kullanmışlardır. Bu durum Türk dünyasında iletişim bakımından sıkıntılar oluşturmıştır. Bu nedenle, Türk dünyasında farklı alfabelerin kullanılmasıyla ortaya çıkan iletişim sorunlarını ortadan kaldırmak amacıyla ortak bir alfabe kullanımı fikri ortaya atılmıştır.

TÜRK DÜNYASININ ORTAK GELENEK GÖRENEKLERİ

Türklerin hayatında gelenek ve görenekler önemli yer tutar. Bunlardan bazıları: Bebeğin tuzlanması, kırılanması, doğum hediyesi getirilmesi; kız isteme, söz kesme, kına gecesi, düğün vs.

İslamiyet'le beraber Türklerde ölü gömme gelenekleri değişse de önemli şahsiyetler için yapılan büyük kurganların yerini **türbeler** almış, mezarlara taş dikme geleneği sürdürülmüş

Bayramlar ortak gelenektir. **Nevruz Bayramı** ile Anadolu ve Balkanlarda kutlanan **Hıdırellez Bayramı**, **Ramazan** ve **Kurban Bayramı** bunların birkaçıdır.

Türklerin sosyal hayatında yemin (**ant**) törenleri önemli yer tutmaktadır. Türklerde karşılıklı güven çok önemlidir. Geçmiş dönemlerde bu güven; kişiler, beyler veya hükümdarlar arasında **ant içmek** adı verilen bir yemin (ant) töreni ile sağlanırdı. Ant töreni çoğunlukla kendi kanlarını karıştırdıkları bir içeceği aynı kaptan içerek veya bir silah üzerine yemin ederek gerçekleştirilirdi. Ant içerek dostluğunu pekiştiren kişiler ise birbirini kan kardeşi olarak tanımlardı.

Türklerin sosyal hayatında **spor** önemli yer tutmaktadır. Avlanmak, **at yarışı**, **okçuluk**, **cirit**, **güreş** geleneksel sporlarıdır.

Bayram ve düğünlerde spor müsabakaları, müzikli eğlenceler tertip etmek eski bir gelenektir. **Halay**, **zeybek**, **horon** gibi...

TÜRK DÜNYASININ KÜLTÜREL MİRASI

Bir toplumun hâlihazırda muhafaza ettiği, kendinden önceki kuşaklar (ataları) tarafından oluşturulmuş somut veya somut olmayan varlık ve olguların tümüne **kültürel miras** adı verilir. Kültürel miras; bina, anıt, yazıt, kitap, sanat eserleri veya el işleri gibi somut (**maddi**) unsurlar ile folklor, gelenek-görenek, masal-söylence gibi somut olmayan (**manevi**) unsurları kapsar.

Somut kültürel unsurlar: Bilge Kağan, Tonyukuk ve Kültigin adına 8. yüzyılda dikilmiş **Orhun Yazıtları**, kurganlar, türbeler ve anıt mezarlar oluşturur. Kazakistan'daki Saka (İskit) dönemine ait **Esik Kurganları**, Hoca Ahmet Yesevi Türbesi, Hindistan'da Babürler dönemine ait **Tac Mahal** bunlardan bazılarıdır. Ayrıca saraylar, hanlar, kervansaraylar, hamamlar, köprüler, çeşmeler gibi mimari yapılar bu gruptadır.

Somut olmayan kültürel unsurlar: Destanlar, masallar, hikâyeler, şiirler, maniler gibi edebî ürünler oluşturur. Oğuz Kağan, Ergenekon, Türeyiş ve Şu destanları; Dede Korkut Hikâyeleri ile Nasreddin Hoca fıkrası anlatma geleneği...

Dini ve tasavvufi gelenekler bu grupta sayılabilir: Mevlevi Sema Töreni, Bektaşî Semah ritüeli, önemli günlerde mevlit okunması, iftar yemeği gelenekleri bunların başında gelir.

Süsleme ve el sanatlarının; çini, ebru, minyatür, hat, tezhip (nakış işleme), sedef kakma, ipek üretimi ve ipekli dokumacılık, demir ve bakır işlemeciliği, halı ve kilim dokumacılığı, at yetiştiriciliği sayılabilir.

Yiyecek ve içecekler önemli yer tutar. Yassı ekmek, keşkek, mesir macunu, aşure yapımı ve dağıtımı, Türk kahvesi ve çay ikram edilerek sohbet edilmesi bunların başlıca örnekleridir.

Karagöz ve meddahlık gibi hikâye anlatıcılığı, **orta oyunu** gibi geleneksel gösteri sanatları ile aşıklik geleneği de somut olmayan Türk kültür mirası unsurlarıdır.

ETKİNLİK

Sibiryaya, Ural Dağları, Altay Dağları, Tibet Platosu, Tanrı Dağları, Anadolu, Balkanlar, Hazar Denizi, Hindikuş Dağları

Türk tarihinde sıkça adı geçen yukarıdaki yerleri aşağıdaki harita üzerinde eşleştirin.

Eski Türklerden beri kutlanan Nevruz Bayramı aşağıdaki devletlerden hangilerinde kutlanır?

Brezilya

Türkiye

İran

Finlandiya

Türkmenistan

Macaristan

Özbekistan

Tayland

Türk kültürü Bozkır iklimine dair ne tür izler taşır? Birkaç madde yazın.

Dede Korkut Hikayeleri, Çinicilik, Tac Mahal, Mevlevi ayini, Oğuz Kağan Destanı, Orhun Yazıtları, Ebru sanatı, Orta oyunu, Selimiye Camii

Türk kültürüne ait yukarıda yazılı olan kavramları aşağıdaki tabloya yerleştirin.

Somut Olmayan Miras	Somut Miras

Cirit, Nevruz, Türbe, Hidrellez, Uçmağ, Karahanlılar, Türkistan, Kök Tengri, Kutadgu Bilig, Orhun Yazıtları, Hoca Ahmet Yesevi, Divan-ı Lügat it Türk, Külliye, İmaret, Kurgan, Kut İnancı, Tamga, Yaylak, Yörük,

Türk kültürüne ait yukarıda yazılı olan kavramları aşağıda verilen tanımlarla eşleştirin.

İslamiyetle birlikte eski kurgan geleneğinin yerini alan önemli şahsiyetler için yapılan anıt mezar.....

At üzerinde oynana geleneksel Türk sporu.....

Eski Türklerde baharın gelişi için 21 Martta kutlanan bayram

Anadolu ve Balkanlarda yazın gelişi için kutlanan bayram

Eski Türklerin inandığı tanrı

Yusuf Has Hacıp tarafından yazılan mutluluk veren bilgi anlamına gelen ilk Türk İslami eser

Göktürkler dönemine ait Türk tarihinin en eski yazılı belgeleridir.....

Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan Türkçe'nin ilk sözlüğü

Pir-i Türkistan olarak bilinen Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük hizmetleri olan Müslüman Türk büyüğü

Cami merkezli içinde imaret gibi halka hizmet veren çok amaçlı yapı

Yoksullara yardım etmek için kurulan aşevi

Ölülerin eşyalarıyla birlikte gömüldüğü mezar

Hükümdara Gök Tanrı tarafından verildiğine inanılan yönetme yetkisi

Her boyun kendine ait olan kimliğini gösteren işaret

Eski Türklerin yaz mevsiminde hayvanlarını otlatmak için göç ettikleri yüksek bir yer

Günümüzde hala konar göçer yaşayan genelde Toroslarda rastladığımız topluluk....

İlk Müslüman Türk Devleti

Hazar Denizi, Sibiryaya, Hindikuş Dağları, Ural Dağları arasında kalan Türklerin yaşadığı ve Türk kültürünün ortaya çıktığı yer

Osmanlı'da gelişen güzel sanatlardan birkaç tanesini yazın.

Türk kültüründe denizcilik izlerine neden rastlanmaz?